

**Філософія становлення політичного виховання молоді в контексті
історико-еволюційного розвитку**

Буяк Богдан Богданович, кандидат історичних наук, доцент,
проректор з наукової роботи та міжнародного співробітництва
Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка

У статті ретроспективно проаналізовано філософські аспекти історичного становлення політичного виховання молоді від античності до сучасності.

Ключові слова: освіта, політична освіта, політичне виховання, філософія освіти, університет, молодь.

Актуальність дослідження філософських проблем політичного виховання молоді зумовлена необхідністю виходу України з тотальної кризи — політичної, економічної, соціальної і духовної, потребами розвитку в нашій країні теорії і практики становлення правової демократичної держави та громадянського суспільства відповідно до формування процесів політичної і правової культури, владних інституцій й цивілізованого суспільства, подолання деструктивних явищ в середовищі молоді. Політичне виховання залежить від діяльності суб'єктів на всіх рівнях формування цілісної особистості, яка потрапляє в центр політичної активності і зумовлює позитивні зміни в суспільстві, а це можливо лише за високої якості її свідомості та ефективності виховної роботи. Тому політичне виховання молоді — одна з центральних, фундаментальних у теоретичному і прикладному значенні сьогоденних тем.

Сучасне українське суспільство характеризується політичною трансформацією, політичною невизначеністю, низьким рівнем політичної культури, незабезпеченістю існуючих політичних норм відповідною поведінкою, слабким впливом громадян на суспільні відносини та владу, неусталеними стосунками між державою і громадянами, змінами в процесі національної та соціальної ідентифікації, що надає процесу політичного

виховання певної специфічності і робить необхідним його вивчення в умовах політичного реформування.

Розширення політичної активності людей молодого віку, зростання їх інтересу до політики є нині глобальною тенденцією світового розвитку. Входження нових поколінь до складного світу політики передбачає формування у них відповідного ставлення до політичних цінностей, що існують у певному суспільстві. Для підтримки цілісності і прогресу суспільства важливо знати, як відбувається трансформація політичних поглядів і стандартів політичного життя від одного покоління до наступного і тим самим відбувається формування самостійного і відповідального політичного суб'єкта.

Об'єкт даного дослідження – політичне виховання молоді як процес цілеспрямованого або спонтанного впливу на особистість молодої людини, а предмет — філософський процес історико-еволюційного розвитку політичного виховання різних категорій молодих людей.

Метою нашого дослідження є необхідність проаналізувати філософію історико-еволюційної ретроспективи політичного виховання молоді.

Проблематика, яку розглядаємо, має кілька тематичних шарів: політичне виховання, політична освіта, політична культура, політична свідомість, політична соціалізація, ідентичність, вікова диференціація, особливості сприйняття політики молоддю в різні історичні періоди.

Серед методологічних проблем реалізації зазначеного наукового дослідження, на нашу думку, однією з найважливіших є проблема забезпечення предметно-категоріальної визначеності поняття «політичне виховання». Досягнення такої визначеності — вкрай складне завдання, оскільки родове, більш широке стосовно політичного виховання поняття «виховання» є багатозначним. З точки зору предметної сфери досліджень виховання розглядається як і соціальне явище, і напрям педагогічної діяльності, і фактор суспільного життя, соціалізації людини. Із загальнонаукової точки зору виховання розглядається як система, процес,

діяльність. Всі названі значення цього поняття трансформуються у відповідні смислові конструкції політичного виховання і формування політичної культури особистості.

Домінування широкого тлумачення терміна «виховання» бере свої витoki з того часу, коли людину виховували для потреб трону чи на замовлення правителя. Вона повинна була стати слухняною, але не потребувала відповідати за своє життя. Про неї дбала «влада». Власне у такому широкому розумінні змісту виховання можна було акцентувати на тих цінностях, які були вигідні «замовникам» (слухняність, працьовитість, колективізм тощо) та ігнорувати і затримувати становлення рис небажаних: творче мислення, вольові якості, ініціативність, підприємливість та ін. Усе це виявлялось не лише зайвим, а й ворожим щодо влади [10].

Основною метою політичного виховання є формування в людини моральних ідеалів демократичного громадянського суспільства, почуття любові до Батьківщини і відповідальності за неї, потреби в праці на користь суспільству, усвідомлення людиною, що від її дій залежить не тільки особисте життя, а й доля близьких людей, народу, держави. Головне призначення політичного виховання — формування готовності і здатності особистості до позитивної зміни соціального середовища, її повноцінної самореалізації в суспільстві і державі в інтересах їх та власного розвитку.

Система політичного виховання виконує певні функції, зокрема: виховну, освітньо-комунікативну та розвивально-нормативну [12].

Виховна функція спрямована на засвоєння цінностей та включення в суспільно-політичну діяльність. Саме в ній проходить формування таких почуттів, як патріотизм, інтернаціоналізм, а також морально-політичних якостей: порядності, відповідальності, усвідомленої дисциплінованості, критичності, ставлення до людини як найвищої цінності.

Освітньо-комунікативна функція полягає в розкритті значущості загальнолюдських політичних ціннісних орієнтацій, забезпеченні встановлення контактів між людьми, обміну інформацією, культурою,

традиціями. Вона сприяє розвитку здібностей емоційного, переконливого, аргументованого політичного діалогу і монологу, формує стійку систему відповідальності політичної свідомості, вміння відстоювати свої переконання, вчитися жити в умовах демократії.

Розвивально-нормативна функція забезпечує діяльність і спілкування людей, оскільки будь-яке їхнє регулювання ґрунтується на певних нормах і правилах, що спрямовані на зняття конфліктів і протиріч, пошук необхідних рішень, надають певності у правильності дій і вчинків. Молода людина вчиться самостійно розбиратись у потоці політичної інформації та конструктивно й об'єктивно її оцінювати, протистояти маніпулюванню свідомістю.

Головне завдання політичного виховання — укорінення в свідомості та поведінці людини пануючих в суспільній системі політичних цінностей, норм, принципів, орієнтацій і зразків, розповсюдження певного типу політичної культури. Засвоюючи через соціальне спілкування й виховання та розвиваючи завдяки власним здібностям соціально-культурний досвід, індивід засвоює і розвиває навички, знання, норми, цінності і традиції певної політичної системи. Політичним вихованням своїх громадян займалася в історичній ретроспективі, займається зараз і повинна буде займатися в майбутньому кожна більш-менш структурована суспільно-економічна формація.

Отже, говорячи про політичне виховання, розуміємо його як системний цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку молоді з метою формування в неї потрібних існуючому суспільству політичних якостей. Виховувати людину означає організовувати і спрямовувати її діяльність, формуючи в ній певний стиль поведінки. В дослідженні системи політичного виховання того чи іншого суспільства виразно бачимо, що вона полягає насамперед у політичній освіті — переданні необхідної політичної інформації, формуванні певної системи політичних знань. Політична освіта людей існує в кожному суспільстві, втілюючись у формах, відповідних його історичній природі.

Суттєвим чинником залучення молоді до участі в суспільних процесах є функціонування громадських молодіжних організацій, які реалізують внутрішню готовність до політичної активності. В зв'язку з цим для підвищення рівня політичної активності молоді суспільство в особі держави має створити дієву громадянську інфраструктуру, систему демократичної політичної освіти, пропаганди національної та соціальної толерантності, утвердження свободи як абсолютної цінності.

Реалізація завдань політичного виховання передбачає:

- оновлення змісту, форм і методів вивчення соціально-гуманітарних дисциплін на основі перепідготовки викладачів;
- запровадження широкої політичної освіти населення, вивчення норм поведінки, культури відносин, правового статусу особи;
- створення в державі системи політичної освіти, що розпочинається в загальноосвітній школі, з ефективним використанням політичної науки [8].

Існують різні теорії про походження виховання. Представники біологізаторської теорії (Г. Спенсер, Ш. Летурно) вважають, що виховання успадковане людьми з тваринного світу. З позицій психологічної теорії (П. Монро) в основі виховання лежить несвідоме інстинктивне прагнення дітей активно наслідувати дії старших. Релігійна концепція (К. Шмідт) в основу кладе твердження, що Бог, створивши людину, наділив її особливим даром — умінням виховувати. Представники трудової теорії (Ф. Енгельс, Л. Морган) стверджують, що появу виховання в людському суспільстві спричинило виробництво найпростіших знарядь праці [16]. Майже всі дослідники сходяться в тому, що виховання невіддільне від людського суспільства і властиве йому від початку його існування. Воно виникло внаслідок потреби у переданні наступним поколінням нагромадженого виробничого, соціального і духовного досвіду.

В різні історичні епохи розвитку суспільства проблема мети виховання вирішувалася по різному. Цільова спрямованість виховного процесу змінювалася відповідно до основних історичних типів або систем виховання.

Зміна цілей виховання на різних стадіях історії людства не була випадковою чи довільною, а відбувалася під дією закону зумовленості виховання характером суспільних відносин. Мета виховання має об'єктивний характер і виражає ідеал людини в загальній формі. Загальною ж метою виховання є всебічний розвиток особистості — в анатоμο-фізіологічному, психічному і соціальному напрямках. Суспільство постійно ставило перед собою таку мету виховання. Людина завжди повинна бути фізично, розумово і духовно розвинутою.

Взаємозв'язок політичного розвитку і політичного виховання досліджувався ще в античні часи. Класики філософської думки впродовж не одного століття намагалися розкрити механізм взаємодії політичних процесів із середньостатистичним громадянином, його культурою, які зароджувалися в надрах попереднього державного устрою [23; 21].

Так, давньогрецький філософ Платон у своїх працях «Держава», «Закон» розробив проект нової системи виховання дітей і молоді в тогочасній рабовласницькій державі. Для нього освіта є сходженням душі до ідеї Блага. Процес «пригадування» та уявлення — це основа навчання, хоча методів діалектики у навчанні Платон відводив також важливу роль [3, с. 26]. Античний матеріаліст Демокрит у контексті розгляду проблем виховання відстоював принципи природовідповідності, гармонійного розвитку людини, важливим розглядав трудове виховання дітей і молоді, використання вправ у вихованні їх моральної поведінки. Метою виховання, вважав мислитель, є підготувати молодь до реального життя на землі, причому основне в цьому процесі — оволодіти знаннями про природу, світ і людину.

Від XII ст. в Європі виникають університети, на які випала провідна місія в поширенні знань. Статус університету першою отримала в 1155 р. вища правова школа в Болоньї (Італія), потім з'явилися Паризький (1200), Кембриджський (1209), Падуанський (1222), Римський (1303), Празький (1348), Краківський (1364) та інші університети. Важливо зазначити, що

впродовж XV–XVIII ст. серед їх студентів були вихідці з території сучасної України.

Головна формула середньовічної освіти — «навчаючи навчатися». Університети Середньовіччя стали підґрунтям для формування єдиної методології знання і системи викладання. В них активно розвивалася наука, з них сформувалася модель класичного університету в наступні епохи [3, с. 29].

Період епохи Відродження, однією з характерних рис якої був антропоцентризм, можна вважати новим етапом у розвитку університетської освіти. У цей час теологічна проблематика відходить на другий план в освіті й науці, звільнивши місце для проблематики людського буття. У результаті розпаду феодальних відносин людина Нового часу намагається активно пізнавати і перетворювати навколишній світ, а основним засобом такої діяльності стає знання, віра у власні сили. Основні риси культури Просвітництва — визначення людиною свого місця в суспільстві, формування ідеї соціальності та найкращого суспільного устрою, ідея рівності усіх перед законом тощо.

Західна політична думка відгукнулася на виклик новітнього часу щодо політичного виховання солідними науковими дослідженнями [1; 2; 13; 18; 19; 20; 25]. Їх фундаментальні положення стали основою вивчення питань становлення сучасної політичної і громадянської культури. На жаль, проблеми її формування засобами політичної освіти і політичного виховання досі не посіли гідного місця в українській науці. Разом з тим можна спостерігати певне зростання уваги до цієї проблеми. Переважно це проявляється в активізації досліджень щодо формування системи громадянської освіти і механізмів політичної соціалізації молоді [4; 5; 24; 26].

Варто звернути увагу на необхідність усвідомлення суб'єктами політичного процесу значущості політичного виховання та освіти як своєрідного «компаса» у пізнанні сучасного світу та одного з найважливіших чинників стабільності, передбачуваності й керованості нашого суспільства,

що продовжує перебувати в перехідному, почасти невизначеному стані. Політичне виховання та освіта можуть стати своєрідним механізмом формування в Україні громадянського суспільства та його включення, разом з державою, у вирішення актуальних суспільних проблем.

В Україні здавна здійснювалася практика політико-освітнього та виховного впливу. Можна згадати давньоукраїнські пам'ятки «Руська правда», «Слово про закон і благодать» Іларіона (XI ст.), «Повчання» Володимира Мономаха (XII ст.), твори полемічної літератури XVI–XVII ст. Ідеї політичної освіти містяться у творчій спадщині видатних педагогів — К. Ушинського, Б. Грінченка, Г. Ващенко, А. Макаренка, В. Сухомлинського й ін., в доробку представників вітчизняної суспільно-політичної думки — Г. Сковороди, М. Драгоманова, В. Липинського, І. Франка, М. Грушевського та багатьох інших.

З початком III тисячоліття відбувся не тільки новий хронологічний рубіж в історії, а й перехід до модерного розуміння соціально-політичного життя, визначення нових орієнтацій і стратегій поведінки в сучасному суспільстві. Специфіка цього переходу логічно висуває особливі вимоги до освітньо-виховної галузі, змісту, обсягу, різноманітності, актуальності і якості політичних знань, що їх отримує молодь в навчальних закладах, та до ціннісно-мотиваційної сфери особистості, котра формується переважно під впливом навчально-виховного процесу, а також засобів масової інформації.

Американський футуролог А. Тоффлер, характеризуючи постіндустріальне інформаційне суспільство, зазначає, що такі риси освіти, як суворо регламентоване життя, авторитарна роль вчителя, нехтування індивідуальністю перетворили в свій час публічну освіту на досконалий інструмент. Однак завтрашній день вимагає не мільйонів поверхово начитаних людей, не лише одержання інформації, а й уміння оперувати нею. Насамперед студенти повинні навчитися ревізувати старі ідеї, модернізувати їх, змінювати себе [28, с. 321].

Нова парадигма гуманізації освіти переносить акценти навчання та виховання на особистість молодшої людини і забезпечення умов її саморозкриття, на активне засвоєння нею способів пізнавальної діяльності. Освітньо-виховний процес повинен відповідати потребам і запитам особистості, навчити людину оцінювати інформацію, класифікувати її, розглядати з різних точок зору і застосовувати для максимального використання знань у практичному житті.

Нинішнє суспільство потребує нових, динамічних, адаптованих до соціальних потреб технологій в галузі освіти та виховання і фахівців, які досконало володіють цими технологіями. Ще наприкінці 70-х років ХХ ст. було сформульовано уявлення про два основні типи навчання:

- підтримуюче (maintenance learning), що забезпечує ретрансляцію та спадковість соціокультурного і соціополітичного досвіду. Воно традиційно властиве як шкільному, так і вузівському освітянському процесові;
- інноваційне (innovative learning), що стимулює і вносить інноваційні зміни в існуючу культуру та соціальне середовище. Це навчання активує творчий пошук на основі набутого раніше досвіду і таким способом збагачує суспільство новими знаннями [17].

Разом з активним дослідженням освітніх аспектів сучасності нині актуальними і популярними є дослідження проблеми мети виховання. Суспільно-політичні науки можуть успішно вирішувати свої питання лише тоді, коли неухильно керуватимуться завданнями виховання людини завтрашнього дня.

Всебічний розвиток особистості — звичайний наслідок розвитку людства, тому він є кінцевою стратегічно-важливою метою виховання як об'єктивна необхідність і перебуває в органічному зв'язку з розвитком суспільства. Такий всебічний розвиток характеризується єдністю розумового розвитку, високого рівня загальної і політехнічної освіти, психологічної і практичної підготовленості до фізичної, розумової та суспільно-корисної

праці, національно-патріотичного, морального, естетичного, фізичного розвитку, а також різнобічними матеріальними і духовними потребами.

Всебічний розвиток людини є довготривалим важким процесом, результат якого залежить від різних об'єктивних і суб'єктивних чинників. Так, для досягнення високого рівня розумового й естетичного розвитку членів суспільства необхідна не лише наявність відповідних матеріальних умов, щоб зробити культурні надбання доступними широким верствам населення, створити умови для засвоєння цінностей культури, а й забезпечити активну участь людей в культурному будівництві і створенні нових культурних надбань, розвитку науки, техніки, мистецтва. У зв'язку з цим надзвичайно важливо розвивати духовні, суспільно-політичні потреби, пізнавальні інтереси й естетичні відчуття всіх людей і глибоке усвідомлення ними засобів і шляхів їх задоволення.

Всебічний розвиток особистості відбувається не тільки в навчальних закладах, а й під впливом системи організаційно-виховної роботи в державі, діяльності громадськості, усіх суспільно-політичних і культурно-мистецьких сил, в процесі безпосередньої участі особи в суспільно-політичному житті країни, трудовій і громадській праці.

Незважаючи на труднощі, в сучасній Україні поступово розширюються можливості для розвитку людьми, зокрема молоддю, своїх здібностей. Невпинно розширюється сітка навчальних закладів різного типу, розвиваються альтернативні форми навчання та виховання. Свідома і творча активність громадян, підвищення рівня їх громадської і соціальної підготовленості все більше стає дієвим чинником у розбудові Української держави.

Система громадсько-політичної виховної роботи в теперішніх навчальних закладах базується на ідеях гуманізму, оновлення, демократичності і передбачає кілька основних аспектів:

- ідею реалістичних цілей політичного виховання і різнобічного розвитку молоді особистості, що базується на здібностях та обдаруваннях;

- ідею спільної життєдіяльності представників різних вікових поколінь — заміну авторитарності впливу вихователів і наставників на безпосереднє співробітництво з молоддю, яке базується на самовизначенні особистості;
- ідею самовизначення молодої людини — процес інтеграції (об'єднання) окремих позитивних якостей в єдине ціле;
- ідею спрямування особистості — центр всієї виховної роботи має бути спрямований на людиноцентричність;
- ідею добровільності — щоб той, хто виховує, домагався вияву інтересу, прагнення до саморегуляції своїх природних сил, власної ініціативи і творчості у виконанні дій.

Ідеал політичного виховання — це взірць людської поведінки, який базується на реалізації завдань всебічного розвитку особистості. Він залежить від умов життя і діяльності людини, особливостей її власного досвіду і характеризується змістом, структурою і дієвістю. Змістом ідеалу є те, які якості особа вважає ідеальними та в яких героях або людях вони втілені. Структура ідеалу — це рівень його узагальнення, тобто риси, втілені в одній особі, чи сукупність рис окремих осіб, узагальнених в окремому образі. Дієвість ідеалу — це міра його впливу на поведінку особи. На основі мети та ідеалу виховання формуються цілі виховання. Цілі політичного виховання не бувають вічними, один раз на все життя встановленими, оскільки політичне життя постійно зазнає певних змін під впливом обставин місця і часу. Вони неодмінно змінюються в процесі історичного розвитку.

Ідеал національного виховання найконструктивніше розкрито у працях українського педагога Г. Ващенка. В основі ідеалу національного виховання лежать загальнолюдські і національні цінності. До загальнолюдських відносяться добро, зло, справедливість, людяність, любов, до національних — мова, культура, звичаї. На думку Г. Ващенка, ідеал національного виховання ґрунтується на двох головних цілях: служіння Богові та своїй нації [6, с. 14].

Ідеал національного виховання реалізується через систему компонентів духовного світу українців:

- національну психологію — психологію працюючого господаря, вмілого хлібороба, поборника прав людини і державної незалежності, духовної спадщини народу;
- національний характер і темперамент — споконвічне правдошукання, гостинність і щедрість, лагідність, талановитість, ніжність і глибокий ліризм, волелюбність і душевне багатство;
- національний спосіб мислення — самобутність, завдяки чому із століття в століття розвивається українська самобутня культура і духовність;
- народну мораль етику — людяність, доброту, милосердя, співпереживання як найвищі духовні надбання;
- народну естетику — красу поведінки, привабливий стиль життя, доброзичливе ставлення до людей, уміння вишивати одяг, готувати смачну їжу;
- народну правосвідомість — життя за законами добра і краси, правди і справедливості, гідності і милосердя;
- національну філософію — самобутню систему ідей, поглядів на природу, суспільство, всесвіт, на духовний світ людини, проблему долі людини;
- національний світогляд — систему поглядів, переконань, ідеалів, яка є основою національної духовності;
- національну ідеологію — ідейне багатство нації, систему філософських, політичних, правових, економічних, моральних, естетичних та релігійних ідей, поглядів і переконань;
- національну свідомість і самосвідомість — відчуття гордості за незалежність української нації.

З кінця ХХ ст. у світі утверджується думка, відповідно до якої справедливе і стабільне суспільство, в якому ефективно діють механізми вирішення соціальних проблем і задоволення інтересів громадян, потребує

впровадження політичної освіти і виховання, що спиралися б на засади систематичності, цілеспрямованості, безперервності і загальності, змістовної і методичної визначеності, відповідності основоположним правам людини й демократичним ідеалам.

У розумінні природи політичної освіти важливо відзначити, що зміст і методи викладання політичних знань диференціюються залежно від їх призначення і способу використання. Цілісне пізнання світу політики, з'ясування сутності її явищ, тенденцій і закономірностей, вирішення існуючих евристичних проблем — усе це характеризує академічний рівень політичного знання, політичну теорію. Отримання такого знання є прерогативою фахових науковців, а його поширення має бути визначене як вивчення політичної науки, що здійснюється в університетах та науково-дослідних інститутах.

Отож, ще однією проблемою вироблення в державі стратегії освіти і виховання громадянина є установки та позиції педагогів у політико-освітньому процесі. Свого часу про неї М. Вебер зауважив: «Пророкові і демагогу не місце на кафедрі в навчальній аудиторії. Пророку і демагогу сказано: «Йди на вулицю і говори відкрито. Це означає йти туди, де можлива критика» [9, с. 722]. Проблеми розбудови системи політичної освіти та виховання далеко не вичерпуються ідеологічною заангажованістю викладачів. Безперечно потрібно звернути увагу й на проблему визначення їх змістових засад.

Догматизація знання, що розглядалася як сума істин, призначених для засвоєння, у недалекому минулому визначала і формальну «запитально-відповідальну» формулу навчання, його жорстку регламентацію та авторитарний стиль відносин викладача із слухачем, наставника з вихованцем. Нормативний характер системи політичної освіти зумовлювався не тільки закритістю тоталітарного суспільства, придушенням і відчуженням особистості заради «вищих» інтересів держави, а й освітньо-виховною традицією класичної науки.

В другій половині ХХ ст. завершився перехід більшості фундаментальних наукових дисциплін до вивчення своїх об'єктів як систем, що здатні до самоорганізації і саморозвитку. Однак нове політичне знання ще незадовільно відображається у вітчизняній політичній освіті та вихованні, які продовжують спиратися на застарілі догми, котрі зберігаються на рівні повсякденної свідомості, і традиційні механістичні уявлення [15, с. 92].

Основні характеристики політичного знання: його постійна незавершеність, виключення оцінок, що претендують на істинність узагальнень, принципова відмова від моноцентричних уявлень на користь визнання співіснування різних, що не піддаються зведенню в єдине ціле, наукових ідей, стилів мислення, між якими можливий продуктивний діалог. Зміна уявлень про політичне знання вимагає відмови від нормативної моделі освіти, що уніфікує людську індивідуальність і не лишає місця для пізнавальної ініціативи, на користь відкритої моделі. Відкрита система припускає, що процес навчання не може зводитися до простого передання знань чи банального виховного впливу. Перетворення переданої інформації в знання та формування адекватної політичної поведінки відбувається через її творче осмислення реципієнтом: співвіднесення з фоновим знанням, особистим досвідом і переживаннями, нормами соціального оточення.

Різноманіття завдань, які постають перед суспільством, вимагає індивідуальної ініціативи, отже, й індивідуальної розмаїтості. Людська індивідуальність стає основою системи суспільних зв'язків у відкритому суспільстві, а її вільний розвиток — необхідною умовою його розвитку. Імператив освітньо-виховної системи для відкритого суспільства — це розвиток інтелектуальних здібностей і конструктивної політичної поведінки, необхідних для активної творчої участі в життєдіяльності суспільства, включаючи культивування політичного інтересу, допитливості, схильності до критичного аналізу.

Відкрита політична освітньо-виховна модель переносить центр ваги з репродуктивних форм навчання і виховання на продуктивні. Відповідно

радикально міняються відносини між тим, хто навчає та виховує, і тим, кого навчають і виховують. Сучасний навчально-виховний процес передбачає перехід від авторитарного керування і підпорядкування до співробітництва, співтворчості і співучасті.

Розвиток інтелекту відбувається насамперед через організацію індивідуальної роботи тих, хто навчається. Самостійна праця сприяє виробленню навичок формування власних суджень у процесі аналізу матеріалів і підготовки письмових звітів та усних повідомлень. При зіставленні різних позицій та установок виробляється здатність логічно мислити. Розвиток уміння чітко і доступно викладати та захищати власну позицію, вислуховувати думки опонентів і дискутувати сприяє формуванню відкритої політичної культури.

Істотним елементом освітньо-виховного процесу у сучасній відкритій моделі є створення сприятливих умов для активного осмислення інформації. Це залучення тих, кого навчають, до дослідницьких проєктів, їх участь у публічних дискусіях.

Можна зробити загальний висновок: політична освіта і виховання є одним з найважливіших ендогенних чинників політичного процесу, який впливає на стабільність, ефективність і перспективи подальшого розвитку суспільної системи. Таке твердження ґрунтується на тому, що політичний світ в його просторово-динамічних характеристиках і «людина політична» становлять єдиний комплекс, і саме політична освіта покликана удосконалювати і гармонізувати їх взаємодію.

Відзначимо, що проблеми політичної освіти і виховання в Україні вимагають подальшого ґрунтовного вивчення. Особливої уваги потребує, зокрема, питання включення політичних знань в освітні програми, які б відповідали перехідному періоду суспільства, сприяли формуванню знань і громадянських навичок у контексті сучасних процесів у нашій країні і світі.

Завдання освітньо-виховної системи полягає в тому, щоб надати всім, хто навчається і виховується, широкі можливості вибору, навчити кожного

вільно рухатися в просторі ідей, у світі образів, поглибити мислення й емоційне сприйняття дійсності, допомогти виробити цілісний погляд на світ, сформуватися повноцінним громадянином, практикувати адекватну політичну поведінку.

Демократизація політичної освіти та виховання – найважливіша складова процесу демократизації світової спільноти. Держава в демократичному суспільстві не має права нав'язувати тому, хто навчається, будь-які світоглядні цінності. Але вона зобов'язана зробити все, аби вільне самовизначення особистості здійснювалося усвідомлено, на основі фундаментальних знань та кращих традицій національно-патріотичного виховання.

Однією з найбільш значущих науково-педагогічних проблем політичного виховання, на нашу думку, є: формування і розвиток системи формування політичної культури молоді у межах громадянського виховання в освітніх закладах, у тому числі вдосконалення змісту і методики громадянсько-політичної спрямованості навчально-виховного процесу; створення системи безперервної відповідно орієнтованої освіти громадян; оптимізація структури та управління соціально-педагогічним і суспільно-політичним простором цього виховання; розвиток соціальної структури; формування національних цінностей у дітей і молоді; зміст і методи діагностики громадянсько-політичного виховання, його критерії та показники. Ключова проблема при цьому — вдосконалення освітньо-політичного виховання на всіх його рівнях: цільовому, суб'єктно-об'єктному, змістовому, технологічному, результативному.

На цільовому рівні політичне виховання концентрується на формуванні соціально значущих якостей особистості, а також на досягненні успішності соціалізації підростаючих поколінь в сучасних умовах і саморозвитку людини як суб'єкта діяльності.

Актуальним завданням політичного виховання є надання йому суб'єктно-суб'єктного характеру, забезпечення активної участі дітей і молоді

в своєму громадянському та суспільному розвитку. Без забезпечення активної суб'єктної позиції вихованця в умовах нинішнього суспільства нівелюється демократичний характер виховання молодих людей, ігноруються важливіші принципи виховання: гуманізації виховного процесу, ціннісно-демократичної орієнтації управління вихованням, пріоритетного впливу на виховний процес реальної соціально-політичної ситуації. Отже, політичне виховання є ціннісно-діяльним процесом і забезпечує активізацію соціального функціонування особистості.

Науково-методичні проблеми цього виховання пов'язані з: розробкою методики організації політичного виховання в різних навчальних закладах і громадських організаціях; відбором відповідного змісту навчальних дисциплін і виховних заходів та актуалізацією в ньому патріотичних ідей; використанням активних й інтерактивних форм, методів і прийомів у виховному процесі; узагальненням, систематизацією і використанням минулого та сучасного передового педагогічного досвіду в цій галузі.

До пріоритетних міждисциплінарних проблем політичного виховання, на нашу думку, можна віднести: узгодження змісту гуманітарно-соціальних навчальних дисциплін (філософії, соціології, політології, історії, психології, педагогіки, культурології, української мови та ін.) щодо формування у молодих людей системи загальнолюдських, духовних, культурно-історичних, національних цінностей як «надбудови» і пріоритетів громадянсько-політичного виховання; використання педагогами психологічних механізмів переведення громадянсько-політичних дій вихованців в усвідомлені; врахування інтересів і прагнень молоді як соціальної групи. Варто пам'ятати, що громадянсько-політична культура особистості виступає в єдності її духовності, громадянськості і соціальної активності.

На організаційно-педагогічному рівні необхідно: визначити структуру та організаційне забезпечення системи політичного виховання у навчально-виховному процесі освітніх закладів; розробити соціально-педагогічні механізми консолідації діяльності наукових, навчальних, дитячих і

молодіжних громадських організацій з метою вирішення проблем політичного виховання; забезпечити відповідну фахову підготовку педагогічних працівників.

Отже, перед сучасною вітчизняною школою, передусім вищою, постає чимало складних проблем, пов'язаних з політичним вихованням молоді. Усвідомлення та осмислення їх є підґрунтям для практичного забезпечення політичного виховання в навчальних закладах нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильность демократии / Г. Алмонд, С. Верба // Полис. — 1992. — № 4. — С. 122—134.
2. Арон Р. Демократия и тоталитаризм / Р. Арон. — М.: Текст, 1993. — 303 с.
3. Базалук О. О. Філософія освіти: навчально-методичний посібник / О. О. Базалук, Н. Ф. Юхименко — К.: Кондор, 2010. — 164 с.
4. Васютинський В. Про особливості електорального самовизначення громадян України / В. Васютинський // Українські варіанти. — 1998. — № 1. — С. 37—41.
5. Вашутін О. Політична соціалізація молоді в сім'ї і становлення політичної психології індивіда / О. Вашутін // Людина і політика. — 2000. — № 5. — С. 67—71.
6. Ващенко Г. Виховання любові до Батьківщини / Г. Ващенко // Життя і школа. — 1991. — № 5. — С. 13—15.
7. Ващенко Г. Виховний ідеал Г. Ващенко. — Полтава: Полтавський вісник, 1994. — 345 с.
8. Ващенко К. О., Корнієнко В. О. Політологія для вчителя [Електронний ресурс]. Режим доступу до посібника: <http://posibnyky.vntu.edu.ua/politolog/zm..htm>
9. Вебер М. Наука как призвание и профессия // Вебер М. Избранные произведения. — М.: Прогресс, 1990. — С. 707—735.
10. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки [Електронний ресурс]. Режим доступу до посібника: http://pidruchniki.ws/15840720/pedagogika/teoretichni_osnovi_suchasnoyi_u_krayinskoyi_pedagogiki_-_vishnevckiy_o
11. Вишневський О. Українське національне виховання. — Тернопіль, 1996. — 435 с.
12. Грицай С. М. Актуальні проблеми громадсько-політичного виховання [Електронний ресурс]. Режим доступу до статті: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKhnpu_filos/2009_29/11.html
13. Даль Р. А. Полиархия, плюрализм и пространство: последствия исторических сдвигов, связанных с изменением пространства / Р.

- А. Даль // Политология: хрестоматия; ред. М. А. Василик. — М.: Гардарики, 2000. — С. 400—415.
14. Дарендорф Р. После 1989. Мораль, революция и гражданское общество: размышления о революции в Европе; пер. с англ. / Р. Дарендорф. — М.: Marginem, 1998. — 272 с.
 15. Иванов М. С. Проблемы становления современной политической дидактики / М. С. Иванов // Политический менеджмент. — 2004. — № 4. — С. 88—94.
 16. История педагогики: курс лекций. Навчальний посібник. — К., 2004. — 171 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу до посібника: <http://www.info-library.com.ua/books-book-69.html>
 17. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера. — К.: Тандем, 2002. — 584 с.
 18. Лейпхарт А. Демократия в многосоставных обществах: сравнительное исследование / А. Лейпхарт. — М.: Аспект пресс, 1997. — 288 с.
 19. Луман Н. От полицейского государства к правовому государству / Н. Луман // Антология мировой политической мысли. В 5 т. Т. 2: Зарубежная политическая мысль. XX в.; отв. ред. Т. А. Алексеева. — М.: Мысль, 1997. — С. 737—747.
 20. Матц У. Идеологии как детерминанта политики в эпоху модерна / У. Матц // Полис. — 1992. — № 1—2. — С. 130—142.
 21. Монтескье Ш. О духе законов / Ш. Монтескье. — М.: Мысль, 1999. — 672 с.
 22. Остапенко М. Політична свідомість студентської молоді в сучасній Україні / М. Остапенко // Нова політика. — 1999. — № 4. — С. 28—32.
 23. Платон. Государство / Платон // Собрание сочинений. В 4 т. Т. 3. — М.: Мысль, 1994. — 656 с.
 24. Про концепцію громадянського виховання дітей і молоді. Постанова президії Академії педагогічних наук України від 19 квітня 2000 р.
 25. Растоу Д. А. Переходы к демократии: попытка динамической модели / Д. А. Растоу // Полис. — 1996. — № 5. — С. 5—15.
 26. Стефанюк С. К. Деякі аспекти етнопедагогічної освіти як можливості духовно-творчого розвитку особистості / С. К. Стефанюк // Педагогіка і психологія. — 1998. — № 2. — С. 125—131.
 27. Ступарик Б. М. Про мету національного виховання в Україні / Б. М. Ступарик // Педагогіка і психологія. — 1996. — № 2. — С. 87—94.
 28. Тоффлер Е. Третья хвиля / Е. Тоффлер. — К.: ВД «Всесвіт», 2000. — 480 с.
 29. Турен А. Что означает демократия сегодня? / А. Турен // Международный журнал социальных наук. — 1991. — № 1. — С. 56—70.
 30. Шахтемірова О. Ціннісні орієнтації та політична свідомість / О. Шахтемірова // Нова політика. — 1999. — № 4. — С. 24—27.

**Философия становления политического воспитания в контексте
историко-эволюционного развития.**

Буяк Б. Б.

В статье ретроспективно проанализировано философские аспекты исторического становления политического воспитания молодёжи, начиная с античности и завершая современностью.

Ключевые слова: образование, политическое образование, политическое воспитание, философия образования, университет, молодёжь.

**Philosophy of formation of political upbringing of youth in the context of
historic-evolutionary development.**

Buyak B. B.

The article is dedicated to the retrospective analysis of philosophical aspects of historic formation of political upbringing of youth from ancient times to nowadays.

Key words: education, political education, political upbringing, philosophy of education, university, youth.